

Ivo Dabelić, **MLJET — POVIJEST OTOKA OD NAJSTARIJEG VREMENA DO XV. STOLJEĆA**, Dubrovnik 1987. str. 145

Prošlost otoka Mljeta u razdoblju od prethistorijskih vremena do XV. stoljeća bila je predmet proučavanja više radova različitih društveno-humanističkih i prirodno-geografskih disciplina. Nasuprot većini tih radova, koji su obrađivali samo pojedine aspekte prošlosti otoka Mljeta do XV. stoljeća, djelo I. Dabelića prvi je pokušaj cjelovitog pregleda gospodarske i političke povijesti i kulturno-umjetničke baštine otoka u srednjem vijeku.

U prvom dijelu knjige autor ukratko razmatra prirodno-geografski položaj, klimatske osobitosti, biljni i životinjski svijet, te demografski razvoj otoka. Koristeći se statističkim podacima popisa stanovništva od 1807. do 1981. godine autor prikazuje povijest naseljavanja pojedinih sela, podrijetlo i gospodarsku usmjerenost doseljenika te odraz migracijskih procesa na smanjivanje ukupnog broja žitelja otoka.

Povijesni razvoj Mljeta od najstarijeg vremena do XV. stoljeća sadržaj je drugog, znatno opsežnijeg, dijela knjige.

Autor razmatra razdoblje najstarijih povijesnih spomenika na otoku vezanih uz ilirsko pleme Ardijejaca čiji su tragovi vidljivi u ostacima gomila i utvrda te grobnim nalazima. Upozoravajući na prve povijesne izvore koji spominju otok Mljet (Pseudo-Skilak, Apijan), autor, služeći se rezultatima arheoloških i hidroarheoloških istraživanja, prikazuje materijalnu kulturu otoka u doba rimske kolonizacije (grobovi, teret potopljenih brodova, antičke pabče, rustične vile, mozaici, ulomci kamenih posuda i natpisa i slično).

Razdoblje od VI. do X. stoljeća vrijeme je učestalih promjena političke

vlasti na otoku Mljetu (Istočni Goti, Istočno Rimsko Carstvo), kao i početka kolonizacije Neretljana i osnivanja prvih slavenskih naselja.

Otok nakon raspadanja Neretljanske oblasti potpada pod upravu Zahumlja te od druge polovine XII. stoljeća pod srpsku državu Nemanjića.

Upozoravajući na značenje predromaničkih i romaničkih crkvenih građevina, kamenih natpisa i spomenika za utvrđivanje porijekla kulturnih utjecaja iz Dalmacije i Italije, autor prikazuje osnivanje samostana benediktinaca Sv. Marije na otočiću na Velikom jezeru te njegovu ulogu u gospodarskom i kulturnom razvoju otoka. Dabelić navodi argumente brojnih historičara (Jireček, Čremošnik, Dinić, Foretić, Šišić, Sakač, Kampuš, Laurant, N. Klaić) u vezi s ocjenom autentičnosti darovnice zahumskog kneza Dese iz XII. stoljeća kojom je mljetski samostan stekao posjede u Babinom polju. Upozoravajući na književno blago benediktinaca (Libro od mnogijeh razlozih iz 1500. godine pisan bosančicom na štokavskom narječju), autor ocjenjuje doprinos opatije na povezivanju benediktinskih samostana uzduž južnodalmatinskog obalno-otočnog područja.

Smatrajući razdoblje XIV. stoljeća prekretnicom u povijesnom razvoju otoka, autor upozorava na istovremeni proces slabljenja veza s kontinentalnim zaleđem i Nemanjićima i sve većeg približavanja Dubrovniku. Vezane već od početka XIII. stoljeća s dubrovačkom nadbiskupijom, mljetske crkvene ustanove primale su darove od dubrovačkih plemića i građana, koji se javljaju i kao posrednici u sporovima između mljetskih žitelja te je dubrovačko vijeće utjecalo i na odluku mljetskog samostana da ukine kmetska podavanja i osnutkom zajednice (Univerza) Mljecana i donošenjem statuta otoka Mljeta

ustpostavi agrarno-proizvodne odnose istovjetne onim na otoku Lastovu.

Služeći se ispravama dubrovačkog notarijata i zakonskim odredbama Mljetskog statuta, autor u trećem dijelu knjige ukratko prikazuje gospodarske, društvene i upravne prilike na otoku u drugoj polovini XIV. i XV. stoljeća, ističući vinogradarstvo, maslinarstvo, stočarstvo, ribarstvo i pomorstvo kao osnovne privredne grane srednjovjekovne mljetske privrede.

U četvrtom dijelu knjige autor se bavi pripremama dubrovačke vlade da konačno pripoji Mljet, te, kada je to i ostvareno 1410. godine, upravno-administrativnim promjenama i ustanovljavanjem službe mljetskog kneza, vijeća i sudaca i notara, potpuno uklopi otok u jedinstvenu strukturu dubrovačkih posjeda uzduž južnodalmatinske obale i otočja.

U posebnim prilogima autor objavljuje Pucićev prijevod »Statuta oli zakona od otoka Mljeta« iz 1345. godine (objavljen 1852. godine) te »Izbor dokumenata iz prošlosti otoka Mljeta« od 1418. do 1500. godine (str. 95—112), koji obuhvaćaju kupoprodajne i zakupne ugovore u agraru, oporuke te različite tužbe i žalbe Mljećana zbog učinjenih šteta. U prilogu geografskih karata (113—121) prikazan je smještaj ilirskih plemena, raspored glavnih lokaliteta s prethistorijskim gomilama i utvrdama, nalazišta iz rimskog doba, pravci doseljavanja Slavena, raspored srednjovjekovnih naselja te položaj Mljeta u Dubrovačkoj Republici. Na kraju knjige nalazi se popis upotrijebljenih izvora i literature, bilješke uz tekst te sažeci na engleskom i talijanskom jeziku.

Lovorka Čoralić

ZBORNİK RADOVA IZ SUVREMENIH TEORIJA LJUDSKIH PRAVA.

Priredio M. Matulović, Rijeka 1989.

Stoljećima se raspravlja o ljudskim pravima te o njihovu pojmu, ali još uvijek nema prikladne i sadržajne definicije o njima. Osobito se to pitanje ak-

tualizira u teškim i kriznim vremenima. Tako se događa i u nas danas, kada se ističe općepoznata činjenica: svi imaju neko pravo, točnije rečeno — neka prava. Pritom se svi pozivamo i na sasvim određena prava, međutim, nerijetko miješamo pojmove iz prozaičnog razloga: ne znamo čak ni što su ili ih brkamo i zamjenjujemo s drugim pravnim ili pravno-povijesnim pojmovima. Tako se, pored ostalog, nerijetko pozivamo i na »prirodna«, na »sveta« i mnoga druga prava kao na gotovu činjenicu koja postoji, sama se po sebi razumije i ne može negirati. U tome smislu, odnosno zbog toga, u nas smatramo da prava nije moguće otimati, povrediti i tome slično već i samo zato što smo u periodu izgradnje »samoupravnog socijalizma«. S druge strane, pak, budući da težimo približavanju zapadnom svijetu i uklapanju u Evropu, oslanjamo se na to da se u njoj, naravno, točno zna što su to ljudska prava. Ali — to nije baš tako. U našem znanju o tome pitanju ipak ima nešto pogrešno, i u to se može svatko uvjeriti ako posegne za knjigom »Ljudska prava. Zbornik tekstova iz suvremenih teorija ljudskih prava« (Izdavački centar Rijeka, 1989, Velika edicija biblioteke »Dometi«, ured. Lj. Stefanović). Publikacija je zbornik radova nekoliko stvaralaca, sada prevedenih na hrvatski jezik (prevodioci N. Kekez, V. Bobinac, S. Grgas, M. Matulović), a znački ga je komponirao mr. Miomir Matulović, nastavnik Pravnog fakulteta u Rijeci (istovremeno je i glavni urednik poznatoga i uglednog riječkog časopisa »Dometi«).

Miomir Matulović u svojoj uvodnoj studiji (»Ideja o ljudskim pravima«) jasno i precizno govori o nekim dilemama ovako: »Neki suvremeni autori smatraju da je iluzoran čitav poduhvat opravdanja ili utemeljenja ljudskih prava. Prema tim autorima, nakon proglašenja Opće deklaracije Ujedinjenih naroda o ljudskim pravima, problem utemeljenja ljudskih prava je izgubio dosta od svoje privlačnosti. Budući da su se vlade većine zemalja sporazumjele oko zajedničke deklaracije, to je dokaz da su imale dobre razloge da to učine.

Sada se više ne radi o tome da se istražuju drugi razlozi, tj. razlozi razloga, nego se imaju ustanoviti uvjeti široke i rigorozne realizacije tih proklamiranih ljudskih prava. Mnogi od tih uvjeta ne ovise o dobroj volji vlada pojedinih zemalja: primjerice, zaštita prava na rad moguća je tek transformacijom industrije jedne zemlje. Najjači argument protiv ljudskih prava, naročito ekonomskih i socijalnih prava, a koji dolazi, ističu ti autori, od strane konzervativaca, jest nemogućnost njihova ostvarivanja, a ne to da im nedostaje utemeljenje. Dakle, prema tim suvremenim autorima, danas osnovni problem u vezi s ljudskim pravima nije u njihovu opravdanju, nego u njihovu ostvarivanju, a to nije teorijski problem, nego praktični problem« (str. 17; Matulović je u svojoj studiji dao uvid u ljudska prava u njihovoj povijesnoj perspektivi, a pojam »neko pravo« i analizu ljudskih prava, u opravdanju ljudskih prava). Tu bismo sada trebali doći na praktično, svakidašnje, što nas svakoga posebno osobito zanima, iako ima primjera koji — na prvi pogled — mnogo ne olakšavaju shvaćanje problema. Naime, Wesley Newcombe Hohfeld (1879—1918), npr., koji je osobito zaslužan za razjašnjenje pojma »neko pravo«, razlikovao je osam osnovnih pravnih pojmova, što su razvrstani u dvije grupe (pravo-zah-tjev, dužnost, privilegij, ne-pravo, te: moć, odgovornost, imunitet, nesposobnost); međutim, Stig Kanger razradio ih je u sistem od čak 26 tipova prava! Da ih donekle shvatimo, barem kao obični čitatelji, te da možemo lakše pratiti što se to zbiva u svijetu onih koji se posebno bave ljudskim pravima, Matulović je odabrao grupu od sedam djelatnika na tome području i objavio njihove studije. To su Margaret MacDonald (»Prirodna prava«: prirodno pravo, prirodni zakoni i prirodna prava, društveni ugovori, pravo i razum, postavka i odluke), H. L. A. Hart (»Postoji li neka prirodna pojava?«), Carl Wellman (»Nova koncepcija ljudskih prava«; Wellman daje uvid u seriju »nekih prava« — neka pravna sloboda, neki pravni zahtjev, neka pravna moć, neki pravni imunitet,

zatim: neka etička sloboda, neki etički zahtjev, neka etička moć, neki etički imunitet), John Rawls (»Teorija građanske neposlušnosti«: definicija građanske neposlušnosti, definicija odbijanja zbog savjesti, opravdanost građanske neposlušnosti, opravdanost odbijanja zbog savjesti, uloga građanske neposlušnosti), Ronald Dworkin (»Prava kao aduti«: prava i korisnost), Alan Gewirth (»Osnova i sadržaj ljudskih prava«), i J. M. L. Mackie (»Može li postojati moralna teorija utemeljena na pravu?«).

Već iz samih naslova nabrojanih sa-držajno vrijednih studija (na kraju zbornika objavljena je bilješka o autorima i bibliografija) dâ se razabrati da je riječ o osnovnim problemima koji su privlačili pažnju mislilaca, ali i praktičara, mnogih prošlih generacija, a osobito zanimaju i nas u zadnjih desetak godina; sadržaji tih studija govore o »osnovnim problemima koji daju posebno obilježje suvremenim raspravama o ljudskim pravima: prvo, problem analize pojma 'neko pravo' i njezine primjene u analizi ljudskih prava, drugo, problem opravdanja ljudskih prava« (str. 8) — utvrđuje priređivač ovoga za-ista zanimljivog zbornika. Možemo zaključiti da smo dobili vrlo dobru po-vijesnu sliku teorija ljudskih prava, donekle i uvid u njihovo praktično ostva-rivanje, ali s osobitim akcentom na njih-ovoj aktualnosti i suvremenosti. Visok znanstveni i stručni nivo studija daje posebnu kvalitetu sadržaju ove knjige.

Petar Strčić

Vanda Ekl, »FLUMINENSIA«,
grafička mapa, Rijeka 1989.

Ovaj put nam je riječko-opatijski au-tor prof. dr. Vanda Ekl ponudila zaista jedinstveno djelo. Radi se o samosvoj-nom izboru likovno-povijesnih ostvare-nja s temom grada Rijeke u prošlosti. Nije to, naravno, iscrpna prezentacija svih likovno-povijesnih djela o Rijeci, jer to ne bi bilo moguće ni ostvariti u ovom trenutku (više zbog financijskih,

a manje zbog stručnih razloga). To je zapravo kritički, ozbiljan, stroži i uži izbor iz postojećeg fonda koji povijesno tek evocira grad na Rječini, a i to u jednome određenom periodu. Usto, slikari su te Rijeke različite kvalitete, ali, naravno, uvijek aktualni i nadasve — drukčiji. Umjetnine obuhvaćaju različite pristupe gradu — od panorame do vedute, koje su dali (uglavnom) istinski umjetnici, ali i od vrlo zanimljivoga zemljopisnog podatka do izvještaja vojnoga referenta. No, gotovo svi teže istome cilju: zabilježiti onaj historijski trenutak praiskonskog dodira kopna i mora, za ljude toliko presudnoga da su upravo ovdje, na ušću Rječine, na sjevernohrvatskom primorju začeli život koji, evo, traje i plodno se razvija milenijima. Taj je život u ovoj mapi prikazan u razdoblju od XVI. do početka XX. stoljeća (uz jednu raniju sliku), u razdoblju koje karakteriziraju značajne povijesne mijene u životu toga grada.

Autorica ove grafičke povijesne mape prati taj povijesno-vremenski razvoj, sa svim njegovim unutrašnjim karakteristikama i vanjskim utjecajima, razvoj obilježen igrama raznih vanjskih i domaćih političkih sila. Ovdje dolaze do izražaja i razni toponomastički oblici — nije naodmet reći da je autorica vrsni toponomastičar Rijeke, i to jedan od vrlo rijetkih. Svi oni živo upućuju na hrvatsku podlogu grada, ali i na kreativno djelovanje talijanske narodnosti u njemu. Autori što ih dr. Ekl prezentira u ovoj knjizi Riječani su po rođenju, ali ima i onih koji su se u Rijeci naselili ili su, pak, u njoj kratko vrijeme živjeli. Tu je isječak iz čuvene Peutingeriane, srednjovjekovne kopije rimskog itinerera iz III. stoljeća, koja je nastala na temelju Kastoriove karte; tu su djela Ivana Klobučarića iz Dubašnice na o. Krku (XVI. st.), Riječanina Giorgia Genove iz XVII. st., iz kojega je i Rijeka 1689. g. iz poznatoga Walvasorova djela »Die Ehre des Herzogthums Krain«, zemljopisni otisak autora Ioanresa Floriantschitscha — Janeza Floriančića iz XVIII. st., te djela Valentina Mezingera, Franza Jaschkea, Carla Mayra, Antonia Pirisia, Lorenza Buttia,

slike iz djela Charlesa Yriarte, pa radovi Alberta Riegera, M. Mora, F. Pauera, Antonia Francesca Luppisa (Vučića), Riječanina Johna (Janka) Learda, G. Paulinovicha, Bakranina Josipa Moretti-Zajca, Gustava Morellia itd. To su samo neke od prezentiranih ličnosti i slika stare Rijeke. Autori su raznih nacionalnosti — Austrijanci, Slovenci, Hrvati, Englezi, Česi itd., iz raznih krajeva Evrope, ali su kao stvaraoci ostavili upečatljiv trag o gradu na Rječini, likovno svjedočanstvo vrlo značajno i danas. »Ovi su listovi pogled u njegova (tj. grada Rijeke, op. P. S.) drevna trajanja i postupna bujanja. Pogled prenesen u tišinu prošlosti, u času kad grad Rijeka bučno razmiče svoje obrise i dramatski prerasta svoje romantične intime« — s pravom kaže prof. Ekl. Istodobno njihova su djela trajan biljeg stvaralaštva svakoga od njih, ali i povijesni izvori prvoga reda, koji — svaki na svoj način — otkrivaju Rijeku u svome vremenu, dajući čak i detalje nezabilježene ne samo u literaturi već ni u izvorima.

Karakteristika je današnjeg vremena da se u njemu vrijednosti smjenjuju nezapamćenom brzinom u dosadašnjoj povijesti. Istine na koje smo se oslanjali jučer danas su već zastarjele, tempo života polako kreće prema svojim krajnjim granicama. Stoga svaku akciju koja oplemenjuje čovjekovu užurbanu, sumornu svakidašnjicu, svaki kulturni pothvat uz koji će se naš suvremenik sa zanimanjem, pa i uzbuđeno načas udaljiti od betonskoga i asfaltnog sivila oko sebe, treba toplo pozdraviti, pa tako i ovaj koji je pred nama. Neke su vrijednosti ipak neprolazne, a njih je svakako potrebno na bilo koji način sačuvati za buduće generacije. Pa čak i ono što je nekad bilo nečija svakodnevnica, kao što je danas ova naša nama, jednom će možda postati vrijednost, ovjekovječena radom nadahnuta umjetnika. Omogućiti jednoj generaciji da u pravom svjetlu i u pravom trenutku upozna i sagleda ono što su joj ostavile prethodne, velik je posao. Svaki čin koji tome pridonosi pravi je događaj, pa se to odnosi i na pripremu ovog izdanja

dr. Vande Ekl. Usto, svaka spoznaja o nečemu što je nepovratno nestalo i svaki spomen na ono što je bilo djelić jedne druge, ali jednako »prave« stvarnosti, nadasve su korisni i vrijedni sami po sebi. Zato je za svaku pohvalu intelektualni angažman cijele ekipe onih koji su omogućili ovakvu jedinstvenu ediciju — od autora i organizatora cijelog posla do realizatora krajnjih, izvedbeno-tehničkih zadataka.

Autorica povijesno-grafičke mape »Fluminensia« plodan je znanstveni istraživač, koji, usto, velik dio svoje djelatnosti posvećuje i kritičkim osvrtima na likovnu produkciju Rijeke, Istre te drugih naših prostora. Naravno, te male cjeline nisu samo kritičke opservacije već — nerijetko — i pravi mali eseji ili, pak, poučni stručni članci o jednom povijesnom trenutku umjetnikova stvaranja ili o umjetničkom opusu u dužem nastajanju ili trajanju.

Grafička mapa povijesnog sadržaja »Fluminensia« objavljena je u izdanju Skupštine općine Rijeka, Izdavačkog centra Rijeka i Pomorskopovijesnog muzeja Hrvatskog primorja u Rijeci. To novo djelo dr. Vande Ekl (s popratnim tekstom i potrebnim natuknicama) značajan je prilog proučavanju ne samo likovnoga bogatstva o Rijeci i u Rijeci nego istodobno i kulturne povijesti, ali i povijesti toga grada općenito. Djelo je temeljito i studiozno pripremljeno i uređeno; daje izuzetan vizualni povijesni presjek života toga našeg danas najvećega trgovačko-lučkoga i pomorsko-industrijskog emporija. Prezentirana djela su i vrlo visoke povijesne te arhivske vrijednosti, a znatno pridonose boljem poznavanju prošlosti toga grada na Rječini. S obzirom na to da je taj grad u historiji bio predmetom različitih političkih i ekonomskih igara raznonacionalnih upravnih i državnih zajednica, da je u dva navrata bio predmetom pažnje i u svjetskim razmjerima, a da je i danas to hrvatsko odnosno jugoslavensko mjesto zavičaj više naroda i narodnosti — sadržaj djela će imati i znatan međudržavni odjek. No, za nas je bitnije što je djelo izvornoga karaktera, što daje znatan uvid u izvorne podatke

o povijesti Rijeke i što će pripomoći da steknemo još više znanja o Rijeci i na ovaj, povijesno-likovni način.

Petar Strčić

Peter Ribnikar, »VODNIK PO ARHIVSKEM GRADIVU O JUGOSLAVIJI V DRŽAVNEM OSREDNJEM ARHIVU ČSR V PRAGI«, Ljubljana 1989.

Bogatstvo arhivskih izvora o Jugoslaviji ne leži samo u onome arhivskom blagu koje se nalazi u arhivima i drugim spremištima širom naše zemlje, već i u građi koja se nalazi u raznim drugim državama. Ne radi se pritom samo o onim susjednim zemljama koje su imale vlast nad našim područjima, odnosno čiji su sastavni dijelovi jugoslavenski krajevi bili duže ili kraće vrijeme. Ovdje se radi i o onim udaljenijim zemljama koje su na razne načine stupale u kontakt s jugoslavenskim krajevima ili su pripadnici jugoslavenskih naroda bili u bližoj ili daljoj vezi s tim stranim zemljama. To blago, u tim zemljama, za nas je utoliko zanimljivije jer je — u načelu — manje u nas poznato, manje je istraženo, proučeno i dostupno našim istraživačima i zainteresiranima uopće. Jedno od takvih malo istraženih područja donedavno su bili i arhivi Čehoslovačke Republike. Zbog toga s velikim interesom primamo pojavu posebne edicije Arhiva SR Slovenije u Ljubljani pod naslovom: »Vodnik po arhivskom gradivu o Jugoslaviji v Državnem osrednjem Arhivu ČSR u Pragi«, i to kao dio serije »Vodnik«, sv. 1.

Urednički odbor edicije čine M. Oblak-Čarni, Vladimir Kološa i Drago Trpin, knjiga ima 125 štampanih stranica, a sadrži — uz osnovni sadržaj — i dva registra: »Kazalo arhivskih fondov i zbirk. A) Arhivski fondi državnih organov, ustanov, organizacij in drugih institucij. (Pravosodje, Prosvetno-kulturne in znanstvene ustanove. Socialne in zdravstvene ustanove. Gospodarstvo. Družbeno-politične organizacije, društva,

zdrženja. Verske skupnosti). B) Rodbinski in osebni arhivi. C) Zbirke« (str. 95—97) te »Osebno, krajevno in stvarno kazalo« (str. 99—129).

Sâm sadržaj knjige odnosi se samo na jednu cjelinu — »Arhivski fondovi in zbirke«, a podijeljen je u tri poglavlja: »Arhivski fondovi državnih organov, ustanov, organizacij in drugih institucij« (uprava in javne službe; pravosudje; prosvetno-kulturne in znanstvene ustanove; gospodarstvo; društveno-politične organizacije, društva, zdrženja), »Rodbinski in osebni fondii«, te »Zbirke«.

Sadržaj je nastao kao rezultat suradnje Arhiva SR Slovenije, Arhivske uprave ČSR te Državnog centralnog arhiva ČSR u Pragu. Suradnja je započeta 1984, na temelju međudržavnog programa kulturno-prosvjetne suradnje. Sâm Državni centralni arhiv u Pragu najveći je čehoslovački arhiv, a nastao je 1954. god. integracijom Centralnog arhiva Ministarstva unutrašnjih poslova i Arhiva države Češke. Ministarstvo unutrašnjih poslova čuvalo je arhive središnjih upravnih organa, pa i onih koji su stari i po više stoljeća. Arhiv države Češke formiran je 1862. godine, ali i on ima korijene u starijim razdobljima, sve do 13. stoljeća unatrag (arhiv Češke krune). Kasnije se Državnom centralnom arhivu pridružio i gospodarski arhiv, a stizali su i drugi fondovi, pa i oni iz poslijeratnog razdoblja. Arhiv je smješten na četiri lokacije, pa toliko ima i odjela.

Dosada je Arhiv objavio dva vodiča svoje građe iz perioda od 1848. do 1945. godine (autori: Vladimír Bistrický i Václav Hrubý). Arhiv je sâm izradio rukopis vodiča arhivske građe koja se odnosi na Jugoslaviju i jugoslavensko-čehoslovačke veze; na upotrebi je u čitaonici, ali se ne može mikrofilmirati niti fotokopirati. Zbog tog je autor slovenskog »Vodnika« izvadio potrebne podatke, još nadopunio drugima te ih priredio za objavljivanje po uzoru na seriju jugoslavenskih arhivista: »Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ«. Autor daje zainteresiranima i tehničke podatke o korištenju arhivske građe u Državnom

centralnom arhivu (mora se pismeno ranije najaviti posjet i naručiti građu, građa se ne dobiva u jednoj čitaonici itd.).

Među najstarijim arhivalijama P. Ribnikar je, npr., naveo signaturu listine od 18. 2. 1364, kojom se Maribor suglašava s dogovorom koji su Karlo IV i Vaclav IV postigli s ugarskim kraljem Ludvikom i austrijskim vojvodom. Dalje, vrlo su raznovrsne arhivalije koje govore o jugoslavenskim zemljama i ljudima — tu je govor o Đorđu Brankoviću, o ukidanju policijskog sata u Zadru 1848, o Jelačićevu djelovanju, o nizu vojnih jedinica u prvoj polovini 18. st., obrtu u Bosni i Hercegovini, bolnicama u Dubrovniku, Vukovaru itd., uvozu iz Rijeke, topografskoj razdiobi Primorja 1814, stanju advokature u anektiranoj Bosni, srbofilstvu, o Maloj Antanti, raznim trgovačkim ugovorima i sporazumima, o proganjanju Čeha u Hrvatskoj, ruskoj emigraciji u Jugoslaviji, nacističkom djelovanju — itd., itd. Spominju se notar Andrej iz Ljubljane, knez Danilo, Ivan Doričić iz Osijeka, Ilija Garašanin, Ivan Hribar, Milan Obrenović, Petar II Petrović Njegoš, Stjepan Radić, Milan Stojadinović itd. Spomenuto je mnogo imena, mjesta i drugih geografskih pojmova; tu je cijela lista koja sadrži podatke o ekonomskim, političkim, kulturnim i drugim odnosima između dvije zemlje ili Čehoslovaka i Jugoslavena.

Ovo je djelo Peter Ribnikar dobro uredio, u skladu s arhivističkim uzusima, te je i stručno upotrebljivo. Govori o živim i razgranatim vezama u prošlosti između pojedinih krajeva i ljudi današnjih dviju država, o nizu problema i pitanja od velikog interesa za te zemlje, ali i za znanstvene istraživače — historičare i druge. Pohvalno bi sada bilo dobiti i vodič po jugoslavenskim arhivima ili barem po nekim najvažnijima, koji bi govorio o tome gdje se sve u nas spominju Čehoslovačka i Čehoslovaci. O tome je bilo govora u arhivskim jugoslavenskim krugovima, naravno na poticaj iz Slovenije, pa bi pohvalno bilo da se takav projekt i realizira.

Petar Strčić

R. F. Tapsell: *MONARCHS, RULERS, DYNASTIES AND KINGDOMS OF THE WORLD*, Thames and Hudson, London 1983, 511 str.

Ovaj priručnik R. F. Tapsella, inače profesora slavenske povijesti (diplomirao je taj predmet u Londonu), zamišljen je kao vrlo praktična pomoć ne samo istraživačima nego i laicima. Knjiga na pregledan način prikazuje više od 13.000 vladara i tisuću dinastija od oko 3000. g. pr. n. e. do najnovijeg doba.

Prvi dio (18—150) čini mali leksikon svih dinastija što ih je autor obradio, kao i pojedinih država. Od naših domaćih natuknica navode se: Balshichi, Bosnia, Brankovichi, Crnojevichi, Croatia, Hrebeljanovichi, Karageorgevichi and Obrenovichi, Montenegro, Nemanjich dynasty, Petrovich dynasty, Serbia, Yugoslavia.

Kao posebne natuknice nisu navedeni Trpimirovići i Kotromanići, a nema ni Šubića, iako bi po principima po kojima je rađen priručnik i oni trebali biti napose istaknuti kao vladari Bosne. Ipak, pripadnici se ovih rodova nalaze u drugom dijelu, u kojem su popisani članovi dinastija ili vladari u pojedinim državama (254—256).

Upravo, međutim, u tom pregledu susrećemo brojne pogreške. U dinastiju Nemanjića, među vladare Srbije, ubrojeni su i Mrnjavčevići. S Lazarom Hrebeljanovićem započinje niz srpskih prinčeva (?), od kojih je posljednji bosanski kralj Stjepan Tomašević. O srpskim despotima u Ugarskoj nema ni riječi.

Dinastija Karađorđevića i Obrenovića prikazana je kao jedinstven niz vladara. Uz pomoć uputa uz pojedina imena može se odrediti pripadnost pojedinca jednom od rodova, ali je takav način prikazivanja prilično nepregledan. Autor je iz pregleda izostavio i princa Pavla, iako je on kao regent zaslužio da bude naveden.

Među bosanskim vladarima nije naveden Stjepan I, a Stjepan Kotroman je označen kao sin Stefana Dragutina. Ne spominje se ni Nikola Iločki, iako bi

u ovakvom pregledu trebao imati svoje mjesto.

Potpuno su izostavljeni karantanski knezovi iz vremena nezavisnosti pokrajine.

Najgore su ipak prošli Hrvati. Pozivajući se na knjigu S. Guldescua »History of Medieval Croatia«, The Hague 1964, Tapsell je prikazao niz hrvatskih vladara bez ikakve veze s poznavanjem stvarnih činjenica o knezovima i kraljevima na hrvatskom prijestolju.

Od Borne do Domagoja podaci su uglavnom točni, iako datiranje nije uvijek precizno. Nakon Domagoja slijedi Iljko, što se još može shvatiti s obzirom na autorovo nepoznavanje naše literature. Nakon Branimira i Mutimira, međutim, slijedi potpuna zbrka: Krešimir vlada oko 900, Miroslav oko 908, Pribina oko 912. Potom 913. slijedi Tomislav, pa 930 Krešimir II, da bi se redosljed nakon nastavio sa Stjepanom Držislavom u 969. godini. Posljednjeg hrvatskog kralja Petra nema, a nedostaje i Trpimir II.

Zanimljivo je da se takav redosljed vladara ne nalazi ni u Guldescuovoj knjizi, niti u njemačkom izdanju Šišića, a ni u engleskom izdanju »Istorije Jugoslavije« Ćirkovića i dr. Zbog toga nije jasno kako je Tapsell došao do ove fantastične »genealogije«, koja povrh svega spada među rijetke u knjizi u kojima nema podataka o rodbinskim vezama vladara.

Autor se u uvodu ispričava zbog eventualnih grešaka, jer je morao savladati obilje literature, što je razumljivo, no to ga ipak ne može opravdati pri ovako grubim promašajima. Time dovodi, uostalom, u sumnju i čitavo djelo, jer su mu se greške mogle dogoditi i u navođenju sličnih »malih« dinastija, a pogotovo izvanevropskih.

Ova nas knjiga na kraju vraća na problem što se uvijek iznova javlja u sličnim situacijama. Svu krivnju ne valja svaliti na samog Tapsella, nego i na hrvatsku historiografiju koja od vremena Šišića nije bila u stanju objaviti pregled hrvatske povijesti na nekom od svjetskih jezika, te tako podatke o Hr-

vatima, a time i njihovim vladarima, učiniti dostupnima zainteresiranim istraživačima u svijetu.

Neven Budak

Ladislav Szörenyi de Kis-Szörenyi, OPIS SRIJEMA Privlaka 1989, 123 str. (preveo Stjepan Sršan)

Ladislav Szörenyi bio je srijemski biskup između 1733—49. godine. Prije toga prošao je uobičajeni put školovanja i svećeničke karijere. Bio je i poznavalac civilnog prava, pa je 1730. postavljen za vrhovnog suca Ugarske. Napisao je i nekoliko knjiga. Jedna od njih je i »Vindiciae Sirmienses seu descriptio Sirmii«. Drugo izdanje te knjige izašlo je u Budimu 1746, a sada je prevedeno na hrvatski jezik. Knjigu je izdao Kulturno-informativni centar »Privlačica« iz Privlake, sela kod Vinkovaca, u svojoj ediciji za očuvanje umjetničkog i kulturnog blaga Slavonije.

Prevodilac Stjepan Sršan autor je i predgovora (7—13).

Prvi dio svoje knjige (21—51) napisao je Szörenyi na temelju jednog starijeg djela (Martin Szent-Ivanyi, Vindiciae Sirmienses, 1699). Drugi dio (53—110) sastoji se od sedam poglavlja u kojima Szörenyi govori o Srijemu na osnovi vlastitog iskustva, izvora i literature. Szörenyi raspravlja o povijesti grada Sirmija, o postanku i povijesnom razvoju srijemske biskupije, o sufraganima srijemskog nadbiskupa i dr.

Iako Szörenyievo djelo obiluje mnogim pogreškama i netočnostima, ono je vrijedan izvor za proučavanje stanja vremena u kojem je nastalo, tj. prve polovice 18. stoljeća. Šteta što uz knjigu nije priređen stručni komentar.

Damir Agičić

E. V. Vecelj, E. A. Makarova,
MAREN MIHAJLOVIĆ FREJDENBERG.
BIOBIBLIOGRAFIJA.
Kalinin 1989, 36 str.

Kalinjinski državni univerzitet tiskao je ovu brošuru u kojoj je prikazan životni put profesora srednjovjekovne po-

vijesti Marena M. Frejdenberga i objavljena njegova bibliografija te bibliografija recenzija i prikaza njegovih radova. Biografski dio brošure (4—9) napisao je E. V. Vecelj, a bibliografski dio (10—35) sastavila je E. A. Makarova.

Profesor Frejdenberg, koji je rođen 1924, u Moskvi, magistrirao je 1953. tezom »Agrarni odnosi u Bizantu u XI—XII. stoljeću«, a doktorsku disertaciju »Dalmatinski grad i njegov seoski okrug u XIII—XIV. stoljeću« obranio je 1971. godine. Autor je niza recenzija, članaka i nekoliko knjiga iz srednjovjekovne povijesti Bizanta, balkanskih zemalja i, posebno, Dalmacije te radova o metodologiji historijske znanosti i metodici nastave povijesti. Od 1978. godine Frejdenberg vodi Katedru povijesti starog svijeta i srednjega vijeka na Historijskom fakultetu u Kalinjinu. Tamo je organizirao slavistički seminar, u kojem se uspješno radi na proučavanju južnoslavenske povijesti. Nekoliko je kandidata već obranilo magistarske radove, a drugi su na putu da to učine.

Damir Agičić

KACIĆ, XVIII, SPLIT 1986
(izašao 1990)

U ovom svesku uredništvo nastavlja objavljivati radove Simpozija o Franjevačkoj provinciji Presvetoga Otkupitelja, koji je održan u Splitu 5—7. XII. 1985. Drugi dio nosi podnaslov »Iz života Provincije«. Ostatak radova bit će objavljen u trećem svesku.

Tereza Ganza-Aras, Franjevci Dalmatinske zagore između desnih i lijevih ideologija i djelovanja na prijelazu XIX. u XX. stoljeće (13—40), konstatira kako je franjevački prinos pobjedi Narodne stranke u južnoj Hrvatskoj obrađen bolje od njihove kasnije djelatnosti, te da je najslabije poznato »njihovo prisustvo na političkom polju u postpreporodnom vremenu do prvoga svjetskog rata«. Stoga piše svoj rad kako bi se bolje upoznala situacija u kojoj su franjevci djelovali na prijelazu stoljeća.

Jelka Radauš-Ribarić, Zapažanja o narodnoj nošnji u Rami i Sinjskoj krajini (41—66), piše o srodnosti i različitosti nošnje u tim krajevima u naše vrijeme, koje se mogu utrditi nakon tri stoljeća od seobe ramskoga stanovništva u Sinjsku krajinu.

Zorica Šimunović-Petrić, Život u selu Runovići prema zapisima fra Silvestra Kutleše (67—73), prenosi izabrane odlomke iz neobjavljenoga rukopisa S. Kutleše, Život i običaji u Runovićima — jednoj župi Imocke krajine, iz 1930-ih, a Biserka Belicza, Pučka medicina u okolici Imotskoga prema zapisima fra Silvestra Kutleše (75—95), iz istoga rukopisa prenosi i komentira dio o pučkim lijekovima i načinu liječenja.

Vesna Čulinović-Konstantinović, Oblici sklapanja braka u tradiciji srednje Dalmacije (97—112), opisuje oblike i običaje te tumači značenje tradicijskih postupaka pri sklapanju braka.

Anđelko Mijatović, Franjevci Provincije Presvetoga Otkupitelja skupljači i proučavatelji narodnoga blaga (113—121), priopćuje podatke o radu petnaest franjevaca od Andrije Kačića-Miošića do još živoga Vjeka Vrčića.

Divna Zečević, Pučke pripovijetke i folkloristička zapažanja fra Luje Plepela (123—135), analizira i ocjenjuje Plepelov rad i iz njegove ostavštine priopćuje dvije pripovijetke.

Drago Šimundža, Književni rad fra Stanka Petrova (137—155), piše bio-

grafsku crticu i prikaz književnoga rada te zaključuje da je Petrovljev poziv dao temeljnu notu njegovu književnom radu, pa da mu je zbog toga poruka »redovito snažnija nego literarna forma, snaga riječi zanosnija nego poetska impresija«.

Zdravko Mužinić, Književni i znanstveni rad fra Gašpara Bujasa (157—169), ocjenjuje Bujasa kao uspješnoga književnika i znanstvenika koji bi imao biti temeljitije i bolje vrednovan »i u širim hrvatskim razmjerima«, prvenstveno kao »agilni i uspješni književni povjesnik«.

Ante Sekulić, Noviji prinosi franjevaca Redodržave Presv. Otkupitelja hrvatskom jezikoslovlju (171—186), napose se zadržava na radu Stanka Petrova, Gašpara Bujasa, Karla Kosora i Jeronima Šetke.

Dušan Moro, Ekumenski pokret i fra Ivan Marković (187—214), ocjenjuje da je Marković jedan od preteča ekumenske misli općenito, a u nas zasigurno te da je »postavio određena načela koja su vrijedna i aktualna i danas«.

Stjepan Čovo piše o franjevačkom časopisu »Nova revija« — vjeri i nauci (215—236), a Dinko Aračić o djelovanju Balićeva rimskoga kruga (237—246).

Zbornik ima kazala osobnih imena i zemljopisnih naziva.

Trpimir Macan

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR
Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUŠ, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
Ivan KAMPUS

LEKTOR I KOREKTOR
Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:
Savez povijesnih društava Hrvatske
Historijski zbornik
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Narudžbe šalžite na adresu:
Filozofski fakultet, Odsjek za povijest, za Historijski zbornik
Zagreb, Ul. Đure Salaja 3

Cijena ovog broja iznosi 450 d

Izdavanje časopisa sufinancira

Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad Hrvatske

Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — ožujak 1991.